

שיעורים ג-ד: זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו (א-ב)

Sessions #3-4: Decalogue(s) and Oppositional Lexical Substitution (parts 1-2)

(1) מדרש תהלים (בובר) מזמור צב

כל עיסקא דשבת כפול, לחם משנה שני העומר לאחד, קרבנה כפול, שנאמר וביום השבת שני כבשים, עונשה כפול, שנאמר מחלליה מות יומת, שכרה כפול, שנאמר וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד, אזהרותיה כפולות, זכור ושמור, מזמור כפול, מזמור שיר ליום השבת.

(2) ספר החילוקים בין בני מזרח ומערב סימן לב

א"מ אומרים מקדש השבת, ובני א"י <אומרים: מקדש> ישראל ויום השבת.

(3) תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת ברכות פרק ז דף יא טור ד ה"ה

אמר רבי יוסי בר' נהיגין תמן במקום שאין יין שליח ציבור עובר לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין שבע וחותרם במקדש ישראל ואת יום השבת

(4) תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת פסחים פרק י דף לז טור ג ה"ב

אמר רבי יוסי בי ר' בון נהיגין תמן במקום שאין יין שליח ציבור יורד לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין שבע וחותרם מקדש ישראל ויום השבת

(6) דברים ה"ב

שְׁמֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ:

(7) ספורנו דברים ה"ב

לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּה - באותו האופן שצוה במרה, כי אמנם כשצוה שם על השבת, הודיע שלא יספיק לך שתקדשהו במה שתשבות בו ממלאכה, אבל שתעסוק בו בתורה ובמצות, כאמרו והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו

(5) שמות כ"ח

זָכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ:

(8) משנה כתב יד קאופמן קידושין א:ז

... כל מצות עשה שהזמן גרמה, האנשים חייבין, והנשים פטורות. וכל מצות עשה שלא הזמן גרמה, אחד אנשים ואחד נשים חייבין. וכל מצוה בלא תעשה, בין שהזמן גרמה ובין שלא הזמן גרמה, אחד אנשים ואחד נשים חייבין...

(9) שבועות כ"ב

מיתבי שוא ושקר אחד הן מאי לאו מדשוא לשעבר אף שקר נמי לשעבר אלקמא אכלתי ולא אכלתי שקר הוא. מידי איריא? הא כדאיתא והא כדאיתא ומאי דבר אחד הן? דדיבור אחד נאמרו כדתניא

זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין יכול הפה לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע.

בשלמא התם בדיבור אחד נאמרו

כדבר אדא בר אבהו דאמר רב אדא בר אבהו

נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה

דאמר קרא זכור ושמור

כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה

והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו נמי בזכירה

(10) עירובין צו ע"א

אמר רבי אבין אמר רבי אילעאי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא בלא תעשה.

(11) ברכות כ"ב

אמר רב אדא בר אבהו: **נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה.** אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות! אמר אביי: מדרבנן.

אמר ליה רבא:

והא "דבר תורה" קאמר.

ועוד, כל מצות עשה נחייבניהו מדרבנן!

אלא אמר רבא: אמר קרא זכור ושמור –

כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה.

והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה, איתנהו בזכירה.

(12) מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ז

לקדשו, לקדשו בברכה, מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו. **אין לי אלא קדושה ליום, קדושה ללילה מנין, ת"ל ושמרתם את השבת.** אין לי אלא שבת, ימים טובים מנין, ת"ל אלה מועדי ה' וגו'.

(13) מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק כ פסוק ח

זכור ושמור שניהם נאמרו לענין אחד מה שאי אפשר לפה לדבר ומה שאי אפשר לאוזן לשמוע כן הוא אומר וידבר אלקים את כל הדברים האלה ואומ' אחת דבר אלקים שתיים זו שמעתי. שמאי הזקן אומר זכרה עד שלא תבוא ושמרה משתבוא. אמרו עליו על שמאי הזקן שלא היה זכרון שבת זו מתוך פיו לקח חפץ טוב אמר זה לשבת כלי חדש אומ' זה לשבת. זכור ר' יהודה בן בתירה אומר מנין שכשאתה מונה הוי מונה אחד בשבת ושני בשבת שלישי בשבת רביעי בשבת חמישי בשבת וערב שבת ת"ל זכור.

את יום אין לי אלא יום לילה מנין ת"ל לקדשו <אם כן> מה ת"ל יום כבוד יום קודם לכבוד לילה.

לקדשו בלילה קדשו. מנין שאם לא קידש בלילה מקדש והולך כל היום ת"ל זכור את יום השבת לקדשו.

ד"א לקדשו במה אתה מקדשו במאכל ובמשקה ובכסות נקייה שלא תהא סעודתך שלשבת כסעודת החול ולא עטיפתך שלשבת כעטיפתך בחול. ומנין שאפלו עני לא יהא מאכלו שלשבת כמאכלו שלחול ועשיר לא יהא מאכלו שלשבת כמאכל החול ת"ל זכור את יום השבת לקדשו.

(14) פסחים קו ע"א

ת"ר: זכור את יום השבת לקדשו זוכרהו על היין.

אין לי אלא ביום, בלילה מנין? ת"ל זכור את יום השבת לקדשו.

בלילה מנין! אדרבה, עיקר קדושה בלילה הוא קדיש, דכי קדיש, תחלת יומא בעי לקידושי!

ותו, בלילה מנין, ת"ל זכור את יום, תנא מיהדר אלילה וקא נסיב ליה קרא דיממא!

ה"ק: זכור את יום השבת לקדשו זוכרהו על היין בכניסתו;

אין לי אלא בלילה, ביום מנין? ת"ל זכור את יום השבת

(15) פסחים ק"ז ע"ב

אמר רב אחא בר יעקב: וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום: כתיב הָכָא לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם, וְכָתִיב הֵתָם זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקִדְשׁוֹ.

(16) רשב"ם שם

צריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום – כלומר, בין על הכוס בין בתפילה, של שבת בגזירה שוה דפסח, ובשאר מועדים במה מצינו מפסח:

(17) פירוש הסידור ל"א דוקח

(במוסף שבת: חמדת ימים אותו קראת זכר ליציאת מצרים [!]) זכר ליציאת מצרים: כדכתיב בדברות שניות בשבת וזכרת כי עבד בארץ מצרים, וכן אומר בקידוש זכר ליציאת מצרים

(18) פירוש ר"י בן יקר לסידור

זכר למעשה בראשית: אף על גב דכתוב בשבת וזכרת כי עבד היית במצרים אין אומרים כי אם זכר למעשה בראשית כדכתיב ושמו בני ישראל את השבת. ביום שבת התורה גלתה כי עיקר מצות שבת אינה כי אם על ששבת, וכיון שמה ששבת היה קודם יציאת מצרים אין מזכירין בשבת כי אם זכר למעשה בראשית. וכבר פירשנו שאין מזכירין יציאת מצרים בצלותא כי אם בקידוש, ופירשנו כן למעלה.

(19) סידור רבנו שלמה ב"ר שמשון מגרמיזא – פירוש על קידוש

בלילי שבתות תקנו⁵⁰ [מעין שבע ברכות אחר תפילה כדי שיצאו עם הציבור]⁵¹. ועוד מפני שיום טוב שחל להיות בשבת אין מתפללין אתה קדשת, כי אם אתה בחרתנו, על כן הוצרך לומר לש"ץ ויכולו בקול רם, שלא יהא חלוק בין שאר שבתות לשבת שחל בו יום טוב. [והכי אמר רב משה גאון יחיד שטעה בליל שבת ולא התפלל אתה קדשת כיון ששמע משליח ציבור מגן אבות בדברו שהיא ברכה אחת מעין שבע יצא]⁵².

בויכולו השמים עד לעשות ל"ה תיבות, כנגדו באלקינו ואלקי אבותינו עד מקדש השבת ל"ה תיבות, ועוד כנגדן באתה קדשת עד לעשות ל"ה תיבות. מר' שמואל ב"ר משה⁵³.

פירוש של קידוש. ברוך אתה כו' אשר קדשנו כדכתיב⁵⁴ והתקדשתם והייתם קדושים. ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו לשומרו כראוי. זכרון למעשה בראשית, כדכתיב בדברות ראשונות⁵⁵ כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו'. על כן ברך ה' את יום השביעי ויקדשהו זכר ליציאת מצרים. לכך אנו אומ' זכר ליציאת מצרים בקידוש ובכל תפילות המועדים, משל לאדם השבוי ונודון ביסורין אמר לו שלטון אחד אם אני מוציאך לחירות אתה שומע לי ומאזין לקולי אשר אצור, אמר לו הן, והוציאנו משם, ובכל מקום מזכיר מקום השבייה, כדי שיעשה חפצו, כך הק' גאל את ישראל וברוב המצות אומ' להם⁵⁶ אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, וגם⁵⁷ וזכרתי כי עבד הייתי בארץ מצרים, לכך אנו מזכירים בכל התפילות זכר ליציאת מצרים לקיים מצותיו. והר"ר יודא חסיד פירש, לכך אנו מזכירים יציאת מצרים בקידושא דשבת, שעיקר שבת לא נצטוו אלא על שם יציאת מצרים, ומביא ראיה מדברות אחרונות דכתיב ביה וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים כו' עד על כן צוה ה' אלקים לעשות את יום השבת, הרי שעיקר שבת על שם יציאת מצרים. ומה שיסדו [בקידוש כמו כן באהבה וברצון הנחילנו] זכר למעשה בראשית היינו לפי דברו הראשונות דכתיב⁵⁸ בהם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בהם וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. ומה שיסדו בסמוך כי הוא יום תחילה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים היינו לפי דברות האחרונות כדפרי'. כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים כדכתיב⁵⁹ לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם, הרי שבחר בנו. ואותנו קדשת דכתי' והתקדשתם והייתם קדושים.

(20) רמב"ם שבת – הקדמה: הלכות שבת

יש בכללן חמש מצוות, שתי מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה, וזה הוא פרטן, א' לשבות בשביעי, ב' שלא לעשות בו מלאכה, ג' שלא לענוש בשבת, ד' שלא לצאת חוץ לגבול בשבת, ה' לקדש היום **בזכירה**. וביאור כל המצוות האלו בפרקים אלו.

(21) רמב"ם שבת כ"ט:א-ב

(א) **מצות עשה מן התורה לקדש יום השבת בדברים**, שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, כלומר, זכרו זכירת שבח וקידוש. וצריך להזכירו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה:

(ב) וזה הוא נוסח קידוש היום,
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם
אשר קידשנו במצוותיו
ורצה בנו
ושבת קדשו באהבה הנחילנו
זיכרון למעשה בראשית
תחילה למקראי קודש
זכר ליציאת מצרים
כי בנו בחרת ואותנו קידשת מכל העמים
ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו,
ברוך אתה יי מקדש השבת:

(22) רמב"ם עבודה זרה וחוקות הגוים י"ב:ג

כל מצות לא תעשה שבתורה, אחד אנשים ואחד נשים חייבין, חוץ מבל תקיף ובל תשחית ובל יטמא כהן למתים. וכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה, נשים פטורות, חוץ **מקידוש היום**, ואכילת מצה בלילי הפסח, ואכילת הפסח, ושחיתותו, והקהל, ושמחה, שהנשים חייבות:

(23) ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קנה

והמצוה הקנ"ה היא שצונו **לקדש את השבת ולאמר דברים בכניסתו וביציאתו** נזכור במ גודל היום הזה ומעלתו והבדלו משאר הימים הקודמים ממנו והבאים אחריו. והוא אמרו יתעלה זכור את יום השבת לקדשו. כלומר זכרו זכר קדושה והגדלה. וזו היא מצות קדוש. ולשון מכילתא זכור את יום השבת לקדשו קדשו בברכה. וביאור אמרו זכרו על היין. ואמרו גם כן קדשו בכניסתו וקדשו ביציאתו. כלומר ההבדלה שהיא גם כן חלק מזכירת שבת מתוקנת ומצווה. וכבר התבארו משפטי מצוה זו בסוף פסחים ובמקומות מברכות ושבת:

(24) ספר המצוות לרס"ג

זכר, שמור השבת אתה, ובניך, ועבדיך, ובהמתך ישבתו בו, ראשון, ושביעי בניסן, עצרת, ותרועה קדש לנקבו:

(25) שמות כ, כ"ד

אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים
 לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי: לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל
 תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר
 בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי
 אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עֹן אֲבֹת עַל בָּנִים עַל שְׁלִשִׁים
 וְעַל רִבְעִים לְשָׁנָא: וְעָשָׂה חֹסֶד לְאֱלֹפִים לְאַהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי
 מִצְוֹתַי: לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא
 יִנָּקֶה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא:

זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל
 מְלָאכָתְךָ: וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל
 מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֵמָתְךָ וּגְרֶךָ
 אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת
 הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן
 בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ:

כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יָאָרְכוֹן יָמֶיךָ עַל הָאָדָמָה
 אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ: לֹא תִרְצָח
 לֹא תִנְאַף
 לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שָׁקֶר:
 לֹא תִחַמֵּד בֵּית רֵעֶךָ
 לֹא תִחַמֵּד אִשְׁתִּי רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ
 וְשׁוֹרוֹ וְחִמְדּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:

(26) דברים ה, ו-יח

אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים
 לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי: לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל
 תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר
 בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי
 אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עֹן אֲבֹת עַל בָּנִים וְעַל
 שְׁלִשִׁים וְעַל רִבְעִים לְשָׁנָא: וְעָשָׂה חֹסֶד לְאֱלֹפִים לְאַהֲבֵי
 וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי: לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה'
 אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא:

שְׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ: שֵׁשֶׁת
 יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלָאכָתְךָ: וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה'
 אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ
 וַאֲמָתְךָ וְשׁוֹרְךָ וְחִמְדְּךָ וְכָל בְּהֵמָתְךָ וּגְרֶךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ
 לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ: וְזָכַרְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיִיתָ בְּאֶרֶץ
 מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל
 כֵּן צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת:

כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יָאָרְכוֹן
 יָמֶיךָ וְלְמַעַן יִיטֹב לְךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ:
 לֹא תִרְצָח
 לֹא תִנְאַף
 לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שָׁקֶר:
 לֹא תִחַמֵּד בֵּית רֵעֶךָ
 לֹא תִחַמֵּד אִשְׁתִּי רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ
 וְשׁוֹרוֹ וְחִמְדּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:
 וְזָכַרְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל כֵּן צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת:

(27) רמב"ן שמות כ"ז:

ואמר זכור את יום השבת לקדשו – ובמשנה תורה כתוב: שמור את יום השבת לקדשו. ורבותינו הקפידו בזה ואמרו: זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, ולא הקפידו בלשונות אחרים שנתחלפו בהם. והכונה להם, כי זכור – מצות עשה, צוה שנזכור יום השבת לקדשו ולא נשכחהו, ושמור אצלם – מצות לא תעשה, שכל מקום שנאמר השמר, פן, ואל, אינו אלא לא תעשה, יזהיר שנשמור אותו לקדשו שלא נחללהו. **ואין ראוי למשה שיחליף בדברי השם ממצות עשה למצות לא תעשה.** אבל אם החליף בדבור השני: וכלתמונה, ואמר: כלתמונה, בחסרון ו"ו, והוסיף אותה בועל שלשים, וכן כיוצא בזה בשאר הדברות, אין בכך כלום, כי הכל אחד. והטעם הזה לא יסבל אותו אלא מי שאינו רגיל בתלמוד. ומפורש אמרו: **נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה, שנאמר זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה,** שהנשים חייבות בשמירה, שבכל מצות לא תעשה הן חייבות, ולא היו חייבות בזכירה שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות בו, אלא שההיקש הזה מחייב אותן. ואני תמה, אם נאמר שמור מפי הגבורה, למה לא נכתב בלוחות הראשונות. ויתכן שהיה בלוחות הראשונות ובשניות כתיב זכור, ומשה פירש לישראל כי שמור נאמר עמו. וזו כונתם באמת.

ועל דרך הפשט אמרו (מכילתא דרבי ישמעאל שמות כ"ז): שהיא מצוה שנזכור תמיד בכל יום את השבת שלא נשכחהו ולא יתחלף לנו בשאר הימים, כי בזכרנו אותו תמיד נזכור מעשה בראשית בכל עת ונודה שיש לעולם בורא והוא צוה אותנו באות הזה כמו שאמר: כי אות היא ביני וביניכם. וזה עיקר גדול באמונת האל.

וטעם לקדשו – שיהא זכרוננו בו להיותו קדוש בעינינו, כמו שאמר: וקראת לשבת עונג לקדוש י"י מכובד. והטעם, שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות בהבלי הזמנים, ולתת בו ענג לנפשותינו בדרכי י"י, וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דברי י"י, כמו שאמר: מדוע את הולכת אליו היום לאחדש ולא שבת, שהיה דרכם כן, וכך אמרו ז"ל: מכלל דבחדש ושבת בעי למיזל. וזה טעם שביתת הבהמה, שלא יבא בלבנו מחשבה עליה. ולכן אמרו: שהשבת שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, כמו שאמרו בעבודה זרה, מפני שבה נעיד על עיקרי האמונה בחדוש ובהשגחה ובנבואה. ובמכילתא: רבי יצחק אומר לא תהא מונה כדרך שאחרים מונים, אלא תהא מונה לשם שבת. ופירושה, שהגוים מונים בימי השבוע לשם הימים עצמן, יקראו לכל יום שם בפני עצמו, או על שמות המשרתים, כנוצרים, או שמות אחרים שיקראו להם, וישראל מונים כל הימים לשם שבת, אחד בשבת, שני בשבת, כי זו מן המצוה שנצטוונו בו לזכור תמיד בכל יום. וזה פשוטו של מקרא, וכך פירש ר' אברהם.

ואומר אני שזהו מדרשו של שמאי הזקן שפירש מצות זכור עד שלא תבא, כלומר שלא נשכחהו בשום פנים. אבל הזכירו בבריתא עוד מדת חסידותו שהיה הוא מזכירו גם במאכליו ואוכל בכבוד שבת כל ימיו, והלל עצמו מודה במדרשו של שמאי, אבל היתה בו מדה אחרת במאכליו מפני שכל מעשיו לשום שמים, והיה בוטח ב"י שיזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים.

אבל לרבותינו עוד בו מדרש ממלת לקדשו, שנקדש אותו בזכרון, כענין: וקדשתם את שנת החמישים שנה, שהוא טעון קידוש בית דין לומר ביובל מקודש מקודש, אף כאן צוה שנזכור את יום השבת בקדושתו אותו. וכך אמרו במכילתא: לקדשו – קדשהו בברכה, מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו, אין לי אלא ליום, ללילה מנין, תלמוד לומר: ושמרתם את יום השבת, וזהו קדוש היום, והוא מן התורה, אינו אסמכתא. וכך אמרו: **נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה,** וזה על קדוש הלילה, לפי שכל הטעונין קדוש מתקדשים בכניסתן פעם אחת, כגון קדוש החדש, וקדוש היובל, אבל ביום אסמכתא, ואין אומרים בו מקודש כלל, שדיינו בפעם אחת בכניסתו. וכן על היין אסמכתא ואינו קבע כלל. ובגמרא פסחים אמרו: זכור את יום השבת לקדשו – זכרהו על היין, אין לי אלא ביום, בלילה מנין, תלמוד לומר: את יום, האי תנא מהדר אליליא ונסיב קרא ליממא, ועוד, עיקר קידושא בליליא הוא, אלא הכי קאמר, זכור את יום השבת לקדשו – זכרהו על היין בכניסתו, אין לי אלא בלילה ביום מנין, תלמוד לומר: את יום. וכן הבריתא שבמכילתא יתרץ בה: אין לי אלא לילה שהוא עיקר הקדוש, ליום מנין וכו', והיא אסמכתא בעלמא. ומשם תלמוד שהמצוה הזו למדה ממלת לקדשו, אבל זכור את יום השבת – מצוה לזכור תמיד בכל יום, כמו שפירשנו. אלא שכל מצות הזכירה נמנין אחד בחשבון רמ"ח מצות שנצטוונו ודע זה.

(28) ביצה יז ע"א

תנו רבנן יום טוב שחל להיות בשבת בית שמאי אומרים מתפלל שמנה [ואומר] של שבת בפני עצמה ושל יום טוב בפני עצמה ובית הלל אומרים מתפלל שבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע רבי אומר אף חותם בה **מקדש השבת ישראל והזמנים**.
תני תנא קמיה דרבינא **מקדש ישראל והשבת והזמנים** אמר ליה אטו שבת ישראל מקדשי ליה
והא שבת מקדשא וקיימא

אלא אימא **מקדש השבת ישראל והזמנים** אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדתרין רבינא.

(29) פסחים קיז ע"ב

אמר רבא: אשכחתינא לסבי דפומבדיתא דיתבי וקאמרי,
בשבתא, בין בצלותא, בין בקידושא: **מקדש השבת**;
ביוםא טבא, בין בצלותא ובין בקידושא: **מקדש ישראל והזמנים**.
ואמינא להו אנא: אדרבה,
דצלותא, בין בשבתא בין ביוםא טבא: **מקדש ישראל**;
בקידושא דשבתא: **מקדש השבת**,
ביוםא טבא: **מקדש ישראל והזמנים**.
ואנא אמינא טעמא דידי וטעמא דידכו:
טעמא דידכו:
שבת, **דקביעא וקיימא**, בין בצלותא ובין בקידושא, **מקדש השבת**,
יומא טבא, **דישראל הוא דקבעי ליה**, דקמעברי ירחי וקבעי לשני, **מקדש ישראל והזמנים**.
טעמא דידי:

צלותא, דברבים איתא, **מקדש ישראל**,
קידוש, דביחיד איתא, בשבת **מקדש השבת**, ביום טוב, **מקדש ישראל והזמנים**.
ולא היא, צלותא ביחיד, מי ליתיה? וקידושא ברבים, מי ליתיה?

ורבא סבר: זיל בתר עיקר.

עולא בר רב נחית קמיה דרבא, אמר כסבי דפומבדיתא, ולא אמר ליה ולא מדי, אלמא הדר ביה רבא.
רב נתן אבוה דרב הונא בריה דרב נתן נחית קמיה דרב פפא, אמר כסבי דפומבדיתא, ושבחיה רב פפא.
אמר רבינא: אנא איקלע לסורא קמיה דמרימר, ונחית קמיה שלוחא דציבורא,
ואמר כסבי דפומבדיתא, והווי משתקי ליה כולי עלמא.
אמר להו: שבקוהו, הילכתא כסבי דפומבדיתא. ולא הווי משתקו ליה.

(30) מגילת "דברים" ממגילות ים המלח 4Q41

אנוכי י-ה-ו-ה אלוהיך אשר

4Q41 3:1 הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לוא יהיה לך אלוהים אחרים על פני. לא תעשה לך פסל וכול תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לוא תשתחוה להם ולוא תעובדם כי אנוכי י-ה-ו-ה אלוהיך אל קנא פוקד עוון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי. עושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצוותי. לוא תשא את שם י-ה-ו-ה אלוהיך לשוא כי לוא ינקה י-ה-ו-ה את אשר ישא את שמו לשוא. שמור // את יום השבת לקדשו כאשר צוך י-ה-ו-ה אלוהיך. ששת ימים תעבוד ועשית את כול מלאכתך. וביום השביעי שבת ל י-ה-ו-ה אלוהיך לוא תעשה בו כל מלאכה אתה בנך בתך עבדך ואמתך שורך וחמורך

4Q41 4:1 ובהמתך גריק אשר בשעריך /// למען ינוח עבדך ואמתך כמוך. וזכרתה כי עבד היית // בארץ מצרים ויציאך י-ה-ו-ה אלוהיך משם ביד // חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך י-ה-ו-ה אלוהיך // לשמור את יום השבת לקדשו. כי ששת ימים עשה י-ה-ו-ה את השמים ואת הארץ את הים וכול אשר בם וינוח ביום השביעי על כן ברך י-ה-ו-ה את יום השבת לקדשו // כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך י-ה-ו-ה אלוהיך // למען יארכיכון ימך ולמען ייטב לך על האדמה אשר י-ה-ו-ה אלוהיך נותן לך. לוא תרצח. לוא תנאף. לוא תגנוב. לוא תענה ברעך עד שוא. לוא תחמוד אשת רעך לוא תחמוד בית רעך שדהו עבדו אמתו שורו חמורו וכול אשר לרעך.